

А. Г. ГРИГОРЬЯНЦ

АЙЛАНАБЫЗДАГЫ ААЛАМ

**Жалпы орто билим берүүчү мектептердин
1-классына арналган окуу китеби**

12-басылышы

**Өзбекстан Республикасынын Элге билим берүү
министрлиги бекиткен**

**Чолпон атындагы басма-полиграфиялык чыгармачылык үйү
Ташкент — 2015**

УЎК: 504.06=512.154(075)
КБК 20.1 (5 Кыр)я71
Г81

Атайын редактор: **Акбар Бахрамов**

Рецензенттер:

Нусрат Алимкулов –

Низами атындагы ТМПУ доценти, география илимдери кандидаты;

Назира Ахмедова –

РББ башталгыч билим берүү бөлүмүнүн башчысы;

Мазмуна Жалилова –

Алмалык шаарындагы 18-башталгыч класс мугалими.

Шарттуу белгилер:

— суроолор;

— мультимедия тиркемеси;

— сабак аяктады.

Григорьянц А.

Г81 Айланабыздагы аалам: 1-классына арналган окуу китеби.
/А.Г. Григорьянц – 12-басылышы.– Т.: Чолпон атындагы БПЧУ, 2015.
– 56 б.
ISBN 978-9943-05-735-7

Ушул басылымга тиешелүү бардык укуктар коргоого алынат жана Чолпон атындагы басма-полиграфиялык чыгармачылык үйүнө таандык. Андагы текст жана сүрөттөрдү басманын ыраазылыгысыз толук же бөлүктөргө бөлүп көчүрүп басууга тыюу салынат.

УЎК: 504.06=512.154(075)

КБК 20.1 (5 Кыр)я71

«Республикалык максаттуу китеп фонду каражаттары эсибинен басылды».

ISBN 978-9943-05-735-7

© Чолпон атындагы БПЧУ, 2014

© Чолпон атындагы БПЧУ, 2015

МЕН ЖАНА АЙЛАНАМДАГЫ ААЛАМ

БИЗДИН МЕКТЕП

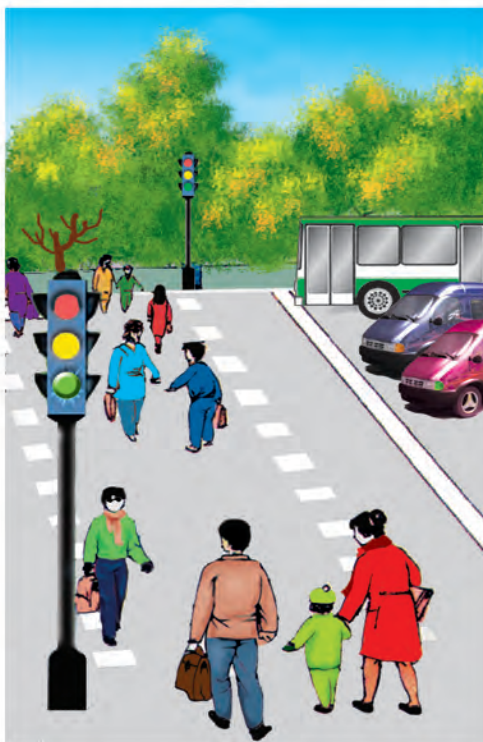

БИЗДИН МААЛЕ

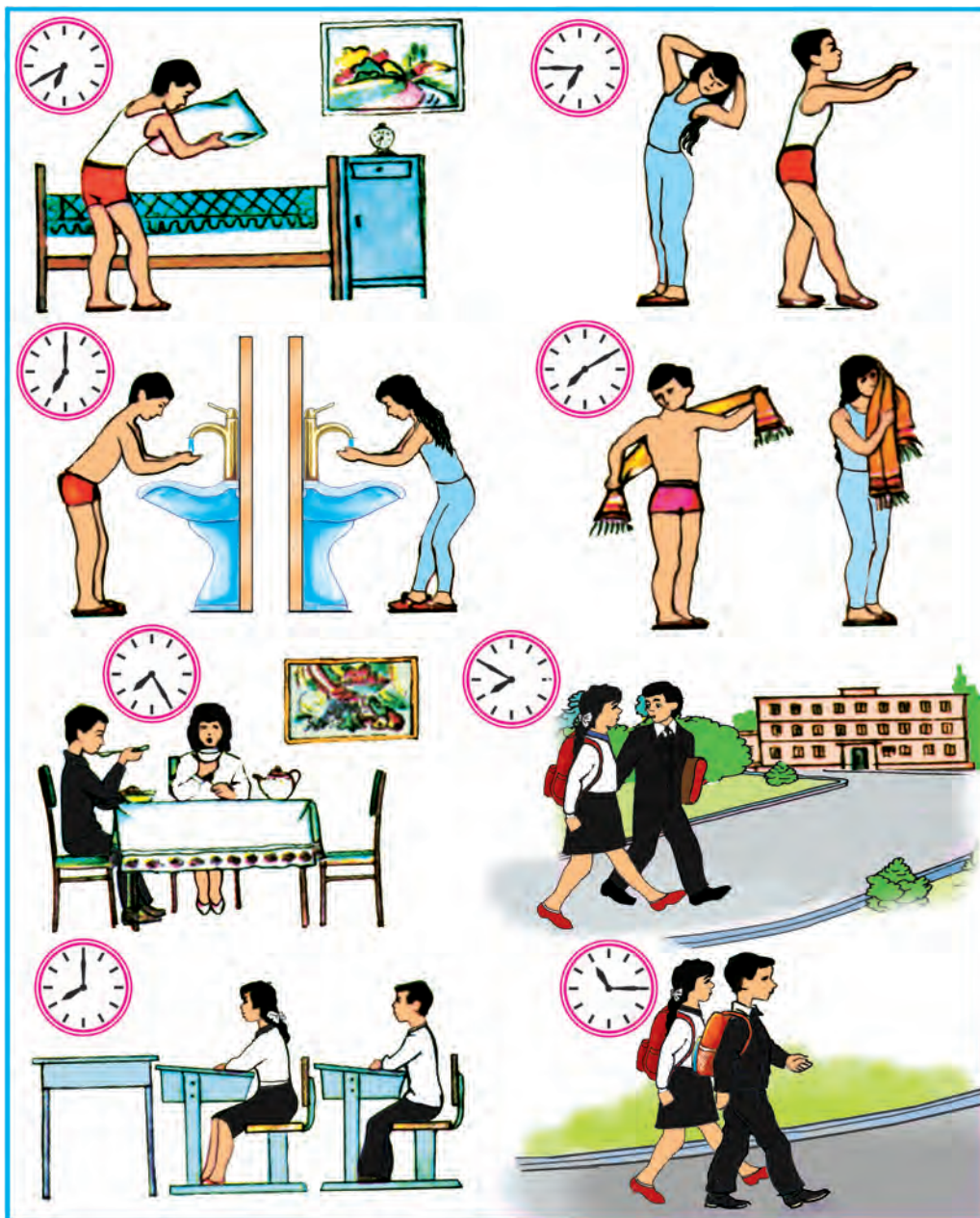
ЖОЛДО ЖҮРҮҮНҮН ЭРЕЖЕЛЕРИ

ОКУУЧУНУН КҮН ТАРТИБИ

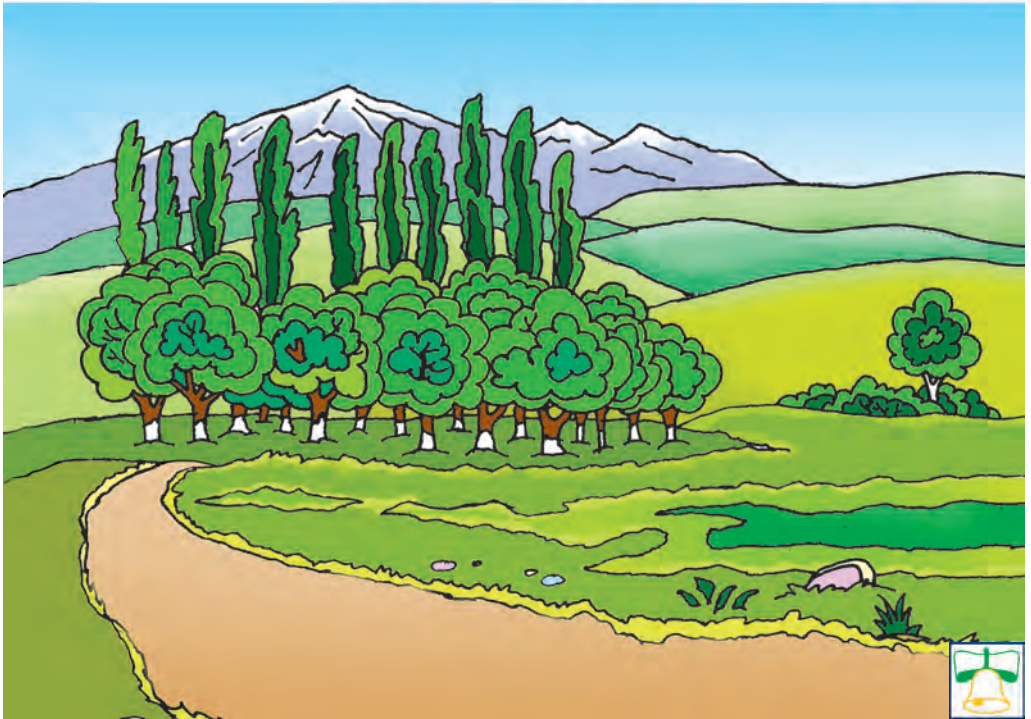
ӨЗДҮК ГИГИЕНА

KYH

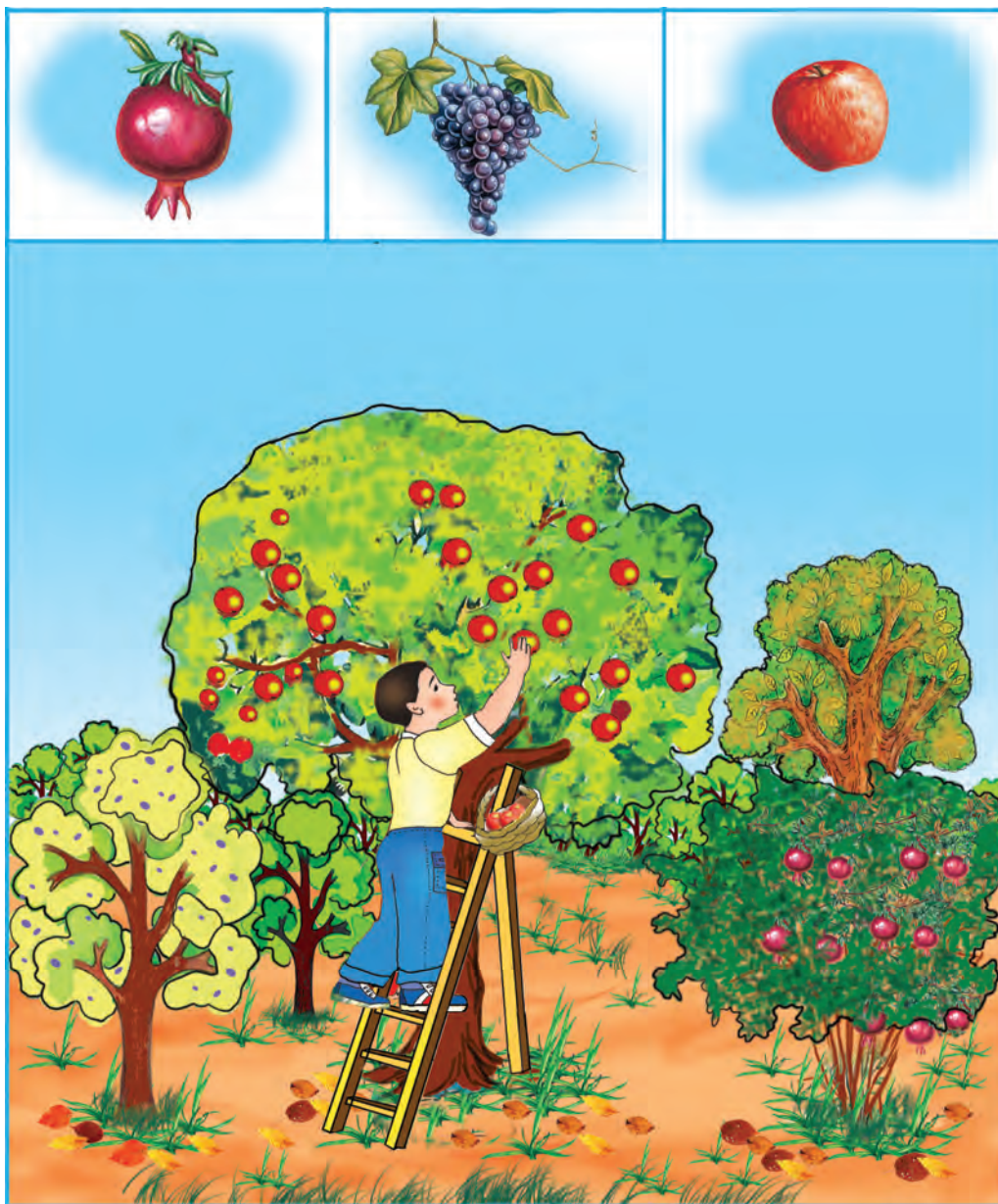

ЖЫЛ МЕЗГИЛДЕРИ

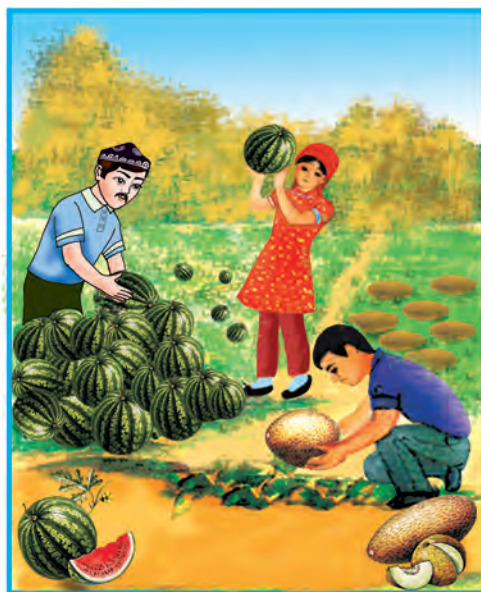

ӨСҮМДҮКТӨРДҮН КҮЗГҮ ЖАШООСУ

АДАМДАРДЫН КҮЗДӨГҮ ЭМГЕГИ

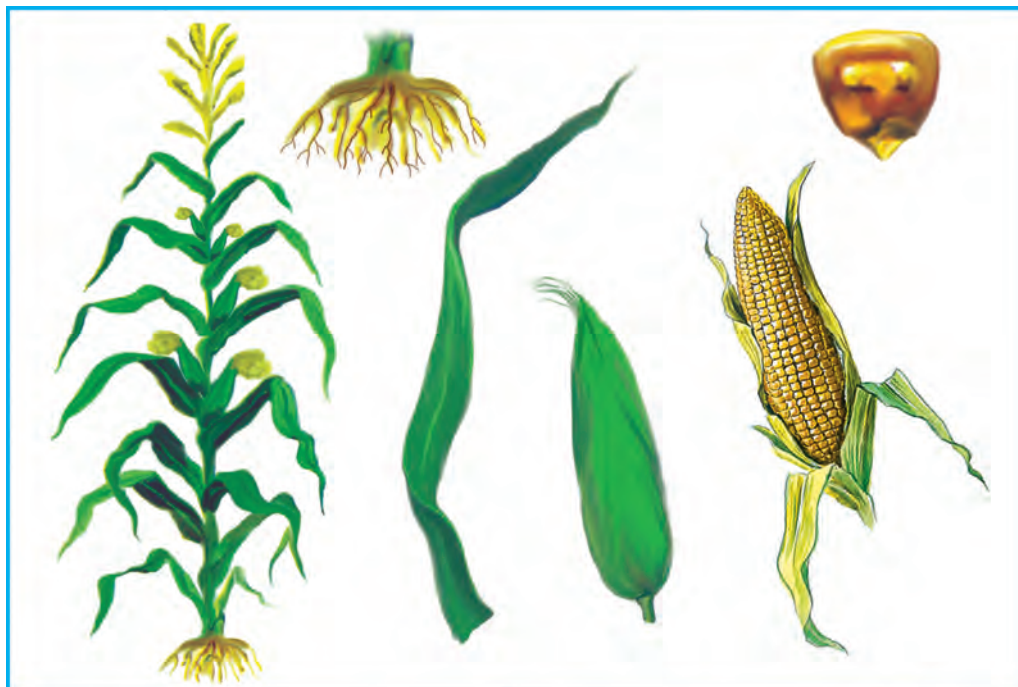

ӨСҮМДҮКТӨР ДҮЙНӨСҮ

ӨСҮМДҮКТӨРДҮН БӨЛҮКТӨРҮ

ГҮЛЗАР

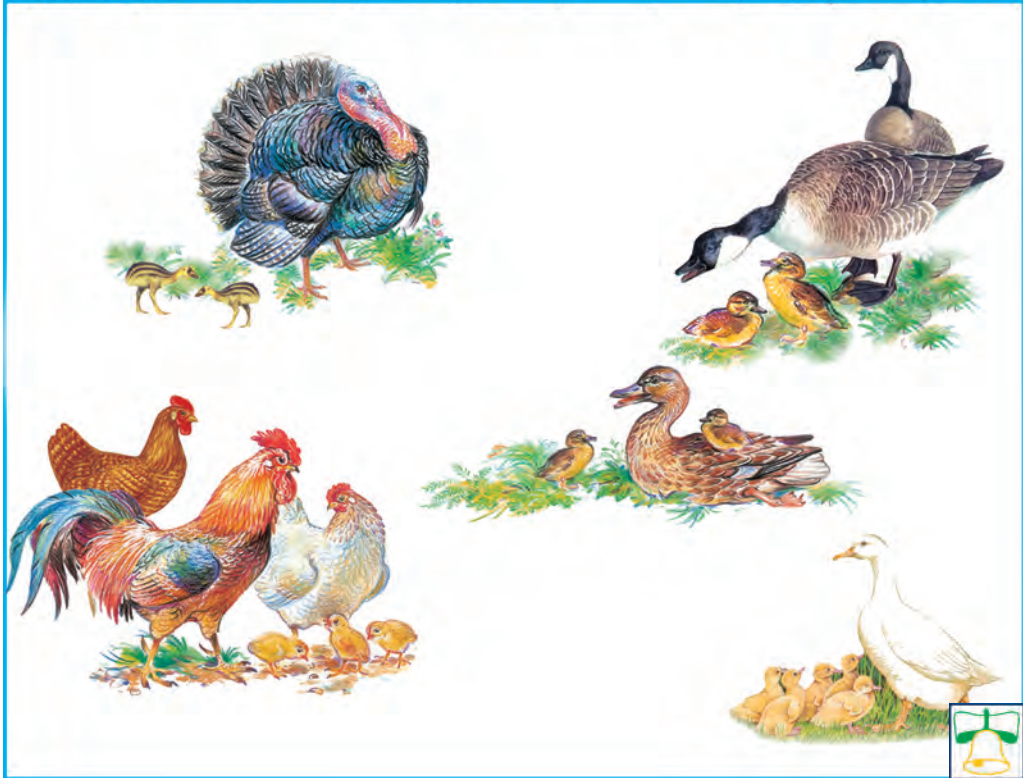
БӨЛМӨ ӨСҮМДҮКТӨРҮ

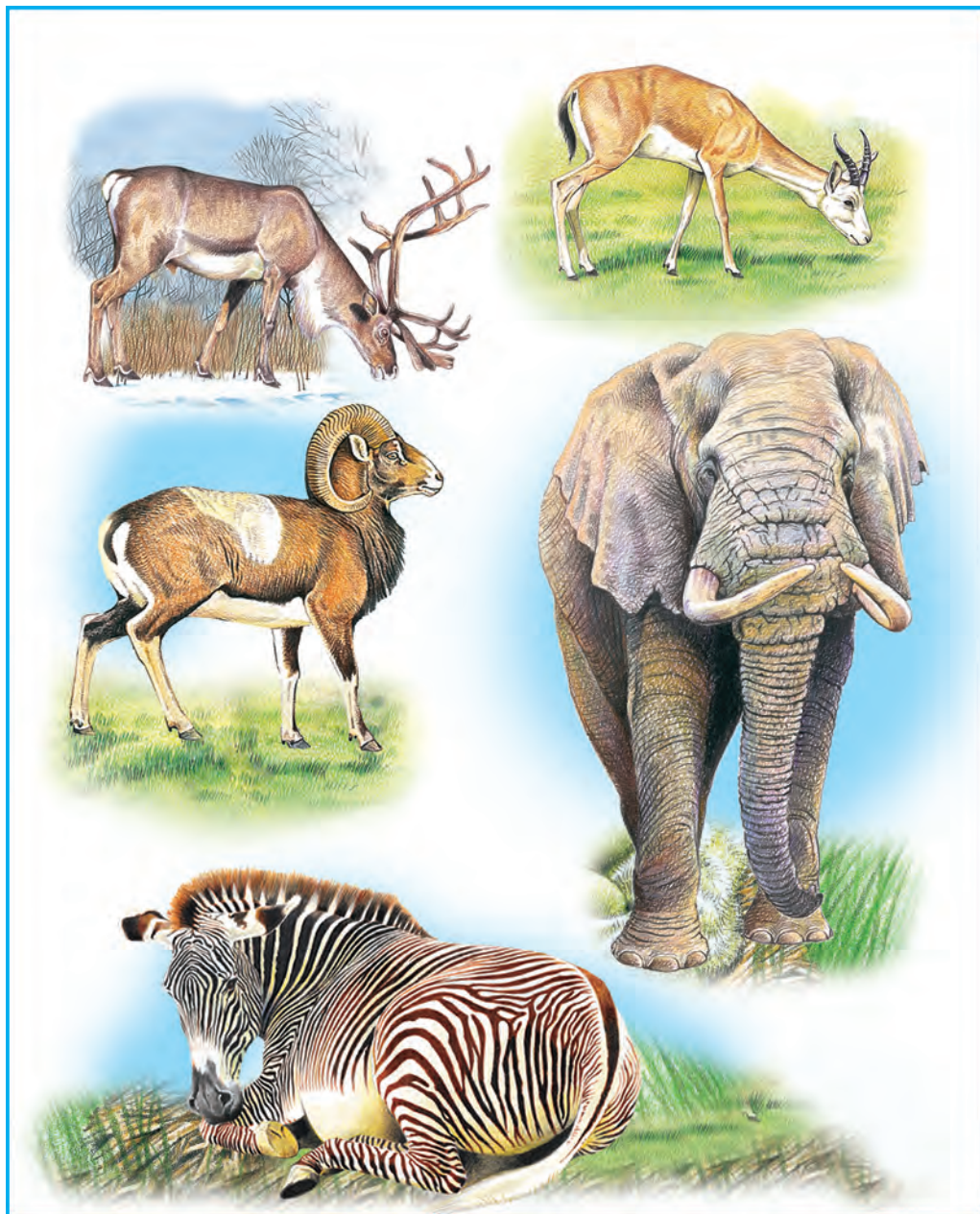
ҮЙ ЖАНЫБАРЛАРЫ ЖАНА КАНАТТУУЛАРЫ

ЖАПАЙЫ ЖАНЫБАРЛАР

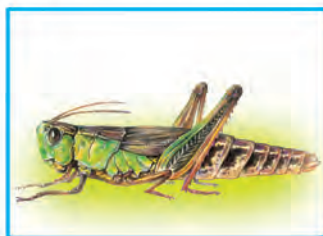
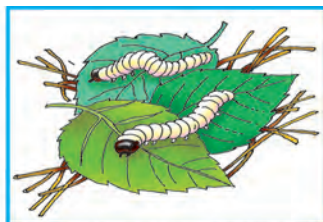
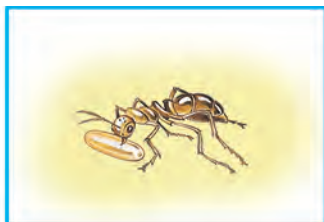

КАНАТТУУЛАР

КУРТ-КУМУРСКАЛАР

Курт-кумурскалар талааларда, бактарда, жайлоолордо кездешет.

Бал аары, кумурска, жибек курту, эл кайда көчөт — пайдалуу курт-кумурскалар болуп саналат. Пайдалуу курт-кумурскаларды коргоо керек. Ал эми май саратаны, чымын, чиркей, чегирткелер – зыяндуу курт-кумурскалар болушат.

КЫШ

Кыш келди. Суук түшүп, кар жаады. Дарактар уйкуга кетти.

Кышында күндөр кыска болот. Бардык адамдар жылуу кийим кийишет.

31-декабрда жаңы жылды күтүп алабыз.

ЖАҢЫ ЖЫЛ

БИЗ ПАЙДАЛАНА ТУРГАН БУЮМДАР

Биздин үйдө стол, стул, диван, кресло, кийим жана китеп текчеси бар.

Кийим илгичке кийим-кечелер илип коюлган. Китеп текчесинде ар түрдүү китептер турат. Үй буюмдарын этияттоо керек.

АШКАНАДА

Биздин ашканада түрдүү идиш-аяктар бар.

Казанда тамак бышырылат. Чайнекте чай кайнатылат.

Тамак бышырганда газдан этияттык менен пайдаланабыз.

Мен ашканада апама жардам беремин.

ЭЛЕКТР БУЮМДАРЫ

КОМПЬЮТЕР

Компьютерде жазылат, сүрөттөр сызылат жана түрдүү оюндарды ойноого болот.

Компьютер аркылуу жаңылыктарды билүү жана кабарлашуу мүмкүн. Мен да компьютерде иштөөнү үйрөнөмүн.

Биз Өзбекстанда жашайбыз

Биздин Мекенибиз — Өзбекстан. Анын жаратылышы абдан кооз. Өзбекстанда бактар, талаалар жана жайлоолор көп. Дарыялар толуп агат. Тоо этектеринде токойлор бар.

Өзбекстанда чөлдөр да бар. Чөлдөрдүн бир бөлүгү өздөштүрүлгөн. Ал жерде пахта, буудай эгилет. Бактарда ар түркүн мөмөлөр, талааларда пахта, жашылча, таттуу коон жана дарбыздар жетиштирилет. Жайлоолордо кой-козулар, малдар багылат.

Өлкөбүздүн жаратылышынан ырахаттанабыз.

СУУ – ЖАШОО

Суу бар жерде жашоо бар. Суу болбосо, өсүмдүктөр да, жаныбарлар да, адамдар да жашай албайт.

Өлкөбүздө дарыялар көп. Алардын эң чоңу — Амударыя жана Сырдарыя. Арык жана көлдөр сууну дарыялардан алат. Бак жана талаалар арык жана көлдөрдүн суулары менен сугарылат. Ичимдик суусу суу түтүктөрү аркылуу келет.

Суу — жаратылыш байлыгы. Аны үнөмдөп сарптоо керек.

Мөмөлөрдү кайнатылган сууда жууп жегиле

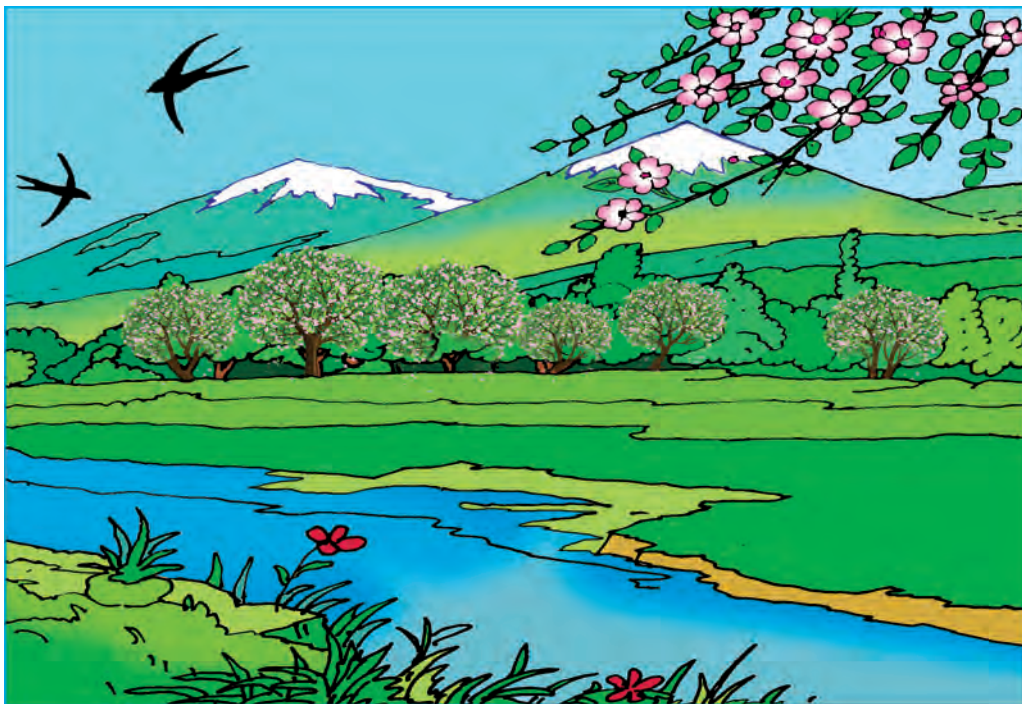

- ❓ 1. Эмне үчүн мөмө жана жашылчаларды жууш керек?
2. Аларды кандай жеш керек?

ЖАЗ

Жаз келди. Күндөр жылып, кээ бир дарактар жалбырак чыгарып, кээ бирөөлөрү тегиз гүлдөй баштады. Күн чайыттай ачылып турат. Жылкычы чымчык, чабалекейлер учуп келишип, уя курушууда.

Талаалар жапжашыл чөптөргө бүркөндү. Дыйкандар талааларда жумуш башташты.

Куштар — биздин досубуз

АДАМДАРДЫН ЖАЗГЫ ЭМГЕГИ

Талааларда иштер кызып кетти. Дыйкандар картошка, капуста, бадыраң, помидор, коон-дарбыз эгишти. Талааларга чигит эгишти. Бактарга дарак көчөттөрүн отургузушту.

Жазда топурак нымдуу болот. Күн нуру жылуу болгондуктан эгиндер жакшы өсөт. Көчөттөрдү эгүүдө мен да жардам бердим.

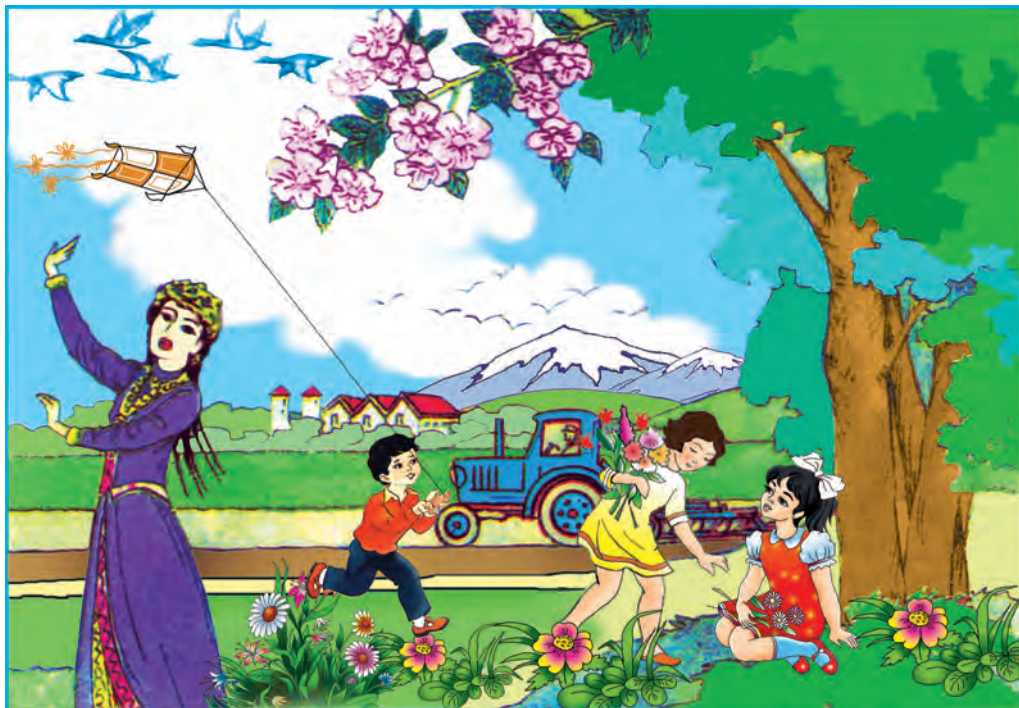

1. Силер жазда кандай жумуштарды аткардыңар?
2. Адамдардын эмгеги жөнүндө эмнелерди билесиңер?

НООРУЗ МАЙРАМЫ

Нооруз — жаз майрамы. 21-мартта күн менен түн теңдешет. Ошондуктан бул күн жазгы теңелүү күнү дейилет.

Байыркы заманда жаңы жыл да ушул күндөн башталган. Мамлекетибизде Нооруз майрамы кеңири белгиленет.

АЙЫЛЫБЫЗДЫН ЖАРАТЫЛЫШЫ

Биз жашаган айыл тоого жакын жайгашкан. Айылыбыздын бактарында дарактар гүлдөдү. Талааларда эгиндер өсө баштады. Жайлоолорду жапжашыл чөптөр каптады.

Бинапша, каакым жана кызгалдактар бажырайып ачылды.

Айылыбыздын жаратылышынан көзүбүз куунайт.

БИЗДИН БАК

Биздин бак чоң жана көрктүү.
Багыбызда өрүк, алма, шабдалы,
алмурут, чие жана анар дарактары
өсөт.

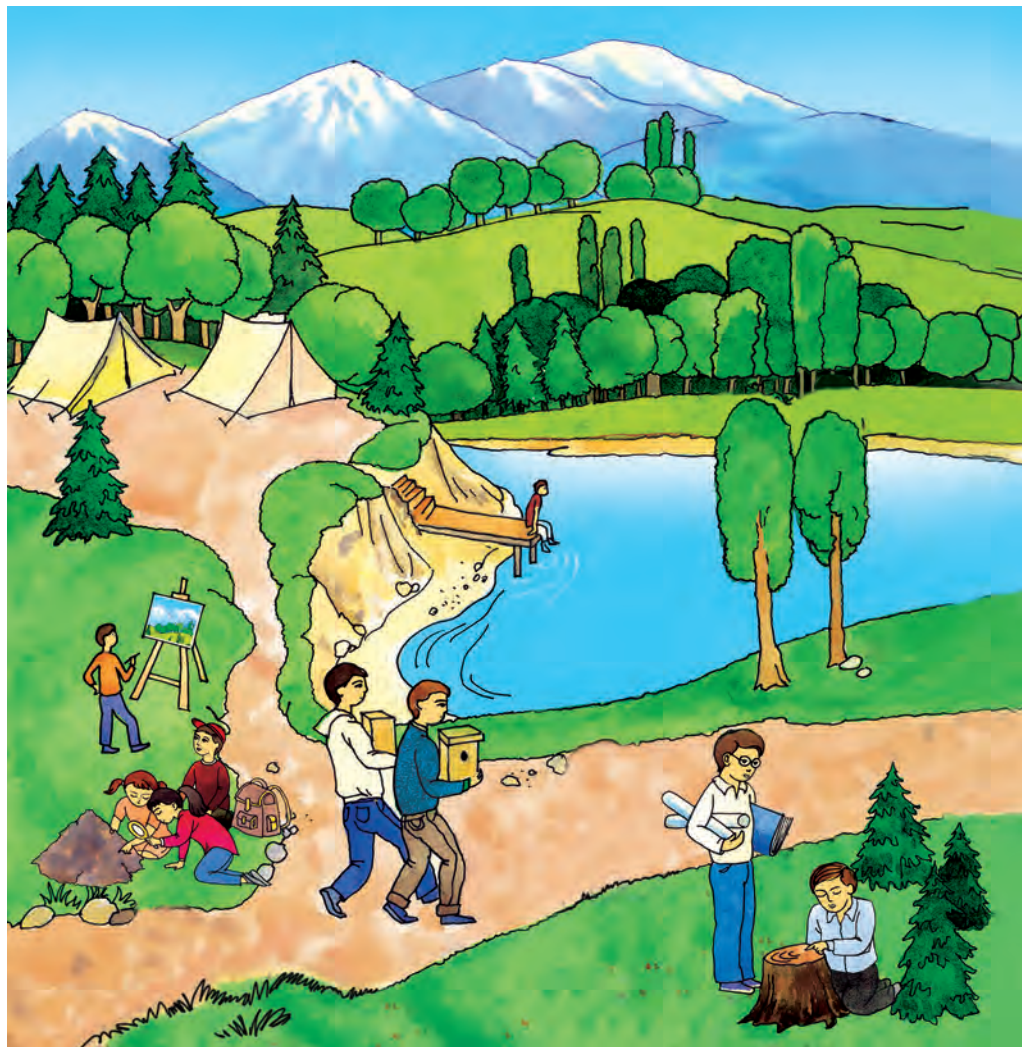
Элнур менен Айкыз бактагы кө-
чөттөрдү өстүрүшөт. Аларга суу
куюшат, астын жумшартышат.

Биз бакта досторубуз менен
сейилдейбиз.

БИЗ ЖАНА ЖАРАТЫЛЫШ

Сүрөткө карагыла. Инсан жаратылышка кандай байланышкан?
Сүрөткө карап аңгеме түзгүлө.

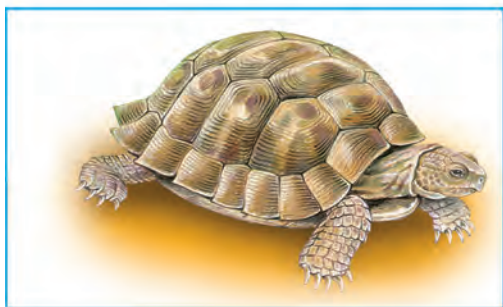
Жандуу бурч

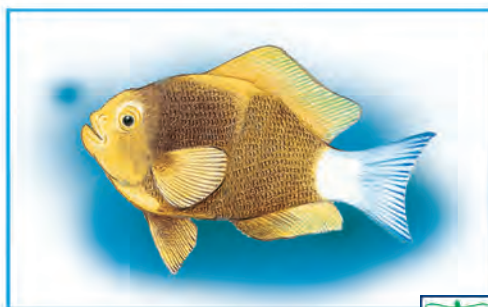
Кирпи

Коён

Ташбака

Балык

Жашыл дарыкана

Дарылык өсүмдүктөр чоң мааниге ээ. Алар талааларда, бактарда, эгинзарларда, токойлордо жана тоолордо өсөт.

Ромашка

Бака жалбырак

Бессмертник

Мөмөлүү бактар менен бадалдардын мөмөлөрүнүн курамында витаминдер көп болот.

Чөп өсүмдүктөрдүн жалбырактары, гүлү жана мөмөсүнөн дары иретинде пайдаланылат.

САЛАМ, ЖАЙ!

Июнь, июль, август — жай айлары. Өлкөбүздө жай өтө ысык болот. Бактарда мөмөлөр бышат. Огороддордо коон-дарбыздар жетилет. Талаалардагы буудай жана жашылчаларды дыйкандар жыйнап-терип алышат.

Биз чоң атабызга бактагы мөмөлөрдү терүүгө жардам беребиз. Пайдалуу эмгектен кийин жыргап эс алабыз.

Биз жайкы каникулга чыгабыз. Каникулда досторубуз менен ойнойбуз. Бассейн жана каналдарда чөмүлөбүз. Балдар лагерлеринде эс албыз. Ал жерде убактыбызды мазмундуу өткөрөбүз. Жаратылыш койнуна саякатка чыгабыз. Спорттук мелдештерде катышабыз. Кызыктуу китептерди окуйбуз.

Биз жайында көңүлдүү эс алабыз.

АДАМДАРДЫН ЖАЙЫНДАГЫ ЭМГЕГИ

Жаратылыш, кыял, чыгармачылык

Сүрөттү көрүп чыккыла. Сүрөтчү кандай каталарга жол койгон?

БИЛИП КОЙГОН ЖАКШЫ!

Табигый газ, электр тармагы, түтүктөрдөн ага турган суу адамдардын эмгегин жеңилдетет. Бирок аларга кайдыгерлик менен кароо көңүлсүз окуяларга алып келет.

От – адамдын досу. Ал жылытат жана жарык берет. Адамдын эмгегин жеңилдетет. Бирок андан этияттык менен пайдаланышыбыз керек. Антпесе ал душманыңа айланышы да мүмкүн.

ЭСКЕ ТУТКУЛА!

От – оюнчук эмес.

Өрт – бул чоң көңүлсүздүккө алып келет.

От менен ойношпогула.

Өрт чыкканда чоңдорго тезинен кабар бергиле.

Андан соң 101 телефон номери аркылуу өрт өчүрүүчүлөрдү эскерткиле.

МАЗМУНУ

Мен жана айланамдагы аалам.....	3
Биздин мектеп.....	4
Биздин маала.....	6
Жолдо жүрүүнүн эрежелери.....	8
Окуучунун күн тартиби.....	10
Өздүк гигиена	12
Күн.....	14
Жыл мезгилдери.....	15
Өсүмдүктөрдүн күзгү көрүнүшү.....	16
Адамдардын күзгү эмгеги.....	17
Өсүмдүктөр дүйнөсү.....	18
Өсүмдүктөрдүн бөлүктөрү.....	19
Гүлзар.....	20
Бөлмө өсүмдүктөрү.....	21
Үй жаныбарлары жана канаттуулар.....	22
Жапайы жаныбарлар.....	24
Канаттуулар.....	26
Курт-кумурскалар.....	27
Кыш.....	28
Жаңы жыл.....	29
Биз пайдалана турган буюмдар.....	30

Ашканада.....	31
Электр буюмдары.....	32
Компьютер	33
Биз Өзбекстанда жашайбыз.....	34
Суу — жашоо.....	36
Мөмөлөрдү кайнатылган сууда жууп жегиле.....	37
Жаз.....	38
Куштар – биздин досубуз.....	39
Адамдардын жазгы эмгеги.....	40
Нооруз майрамы.....	42
Айылыбыздын жаратылышы.....	43
Биздин бак.....	44
Биз жана жаратылыш.....	45
Жандуу бурч.....	46
Жашыл дарыкана.....	47
Салам, Жай!.....	49
Адамдардын жайындагы эмгеги.....	51
Жаратылыш, кыял, чыгармачылык.....	52
Билип койгон жакшы!.....	53
Эске туткула!.....	53

AIDA GAYKOVNA GRIGORYANS

ATROFIMIZDAGI OLAM

Umumiy o'rta ta'lim maktablarining
1-sinfi uchun darslik

(Qirg'iz tilida)

12-nashri

Cho'lpon nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi – 2015

Которгон **Абиба Юнусалиева**

Редактор **Абиба Анарбаева**

Көркөм редактор **Сардор Күрбанов**

Техн. редактор **Елена Толочко**

Кичүү редактор **Гүлбайра Ералиева**

Корректор **Жанап Чиназов**

Компьютерде терүүчү **Гүлбайра Ералиева**

Лицензия АІ № 163. 09.11.2009. Басууга 2015-жыл 10-июнде уруксат этилди. Форматы 70×90¹/₁₆. Pragmatica Kazakh гарнитурасы. Кегели 18. Офсеттик басма. Шарттуу басма табагы 4,09. Учёттук басма табагы 4,07. Тираж 902 нуска. Келишим № 23–2015. Буюртма № 15-431.

Өзбекстан басма сөз жана кабар агенттигинин Чолпон атындагы басма-полиграфиялык чыгармачылык үйү. 100129, Ташкент, Наваий көчөсү, 30. Телефон: (371) 244-10-45. Факс (371) 244-58-55.

Өзбекстан басма сөз жана кабар агенттигинин «O'zbekiston» басма-полиграфиялык чыгармачылык үйүндө басылды. 100129. Ташкент, Наваий көчөсү, 30.